

Мошняга Е. В. Международный культурный туризм как фактор межкультурной коммуникации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/moshnyaga.htm

Сук О. Є. Діалектика загальнолюдських і національних цінностей у трансформаційних процесах // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. – 2008. – № 2.

Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: пер. с англ. – Москва : АСТ:АСТ МОСКВА, 2008.

G. Shchilinska. The process of intercultural communication within the European integration context of Ukrainian society.

The essence and the main areas of intercultural communication in the context of European integration processes were researched in the article. The main features of intercultural communication in the process of European integration of Ukraine were analyzed. The basic factors that affect the quality of intercultural communication processes between Ukrainian society and European community were underlined. The key problem moments of the intercultural communication between Ukrainian and European society were described and their solutions were suggested.

Keywords: *integrative processes, cultural dialogue, communication, cultural interaction, European integration.*

УДК 316.62

О. В. Хижняк

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА І РОЗГОРТАННЯ КОЛЕКТИВНИХ
СОЦІАЛЬНИХ ДІЙ В КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ
ПЕРЕТВОРЕНЬ**

У статті визначено роль громадської думки в розгортанні колективних соціальних дій. Показано, що демократія за своєю суттю передбачає не тільки функціонування громадської думки, а й її інституціоналізацію. Це забезпечує реальний вплив громадськості на суспільне життя через колективні соціальні дії, ініційовані і підтримані на рівні громадської думки. Наведено ознаки, за допомогою яких можна вивчати взаємозв'язок громадської думки і колективних соціальних дій.

Ключові слова: *громадська думка, колективна соціальна дія, демократія.*

Серед дискусійних питань, пов'язаних з демократичними перетвореннями в сучасному українському суспільстві, особливе місце займає визначення ролі громадської думки в активізації колективних соціальних дій, на які впливають демократичні цінності і норми. До універсальних демократичних цінностей, як правило, відносять такі як: свобода віросповідання, висловлювання поглядів, участі у суспільних акціях; рівноправність етнічних, релігійних, расових та інших меншин щодо їх участі в суспільному та політичному житті країни, де вони мешкають; право громадян обирати та бути обраними; реальна відкритість та конкурентність електорального поля; правова рівність громадян; незалежність правової системи; плюралізм джерел інформації тощо [Diamond, 2009, p. 22].

В умовах інформаційного суспільства «... перед «демократичною соціологією» – соціологією XXI ст., яка є більш адекватною новим умовам, – ставиться мета розповсюдження інформації, яка призначена для демократизації суспільних інституцій, для громадянського суспільства, для широкого загалу, а не тільки політичної верхівки, не тільки державного апарату» [Соціологічне знання..., 2005, с. 15]. Затребуваність соціологічної інформації щодо громадської думки в умовах інформаційної демократії важко переоцінити. Адже відомо, що «на зміну традиційної бюрократичної залежності і ієрархічної підпорядкованості поступово приходить принцип автономії і відповідальності влади за виконання своїх функцій. Дійсно, для контролю за якістю держпослуг потрібне забезпечення зворотного зв'язку з їх користувачами – населенням. ... При цьому найбільш результативним інструментом здійснення такого зв'язку є інтерактивність» [Судоргин, 2009, с. 32]. Соціологічний моніторинг забезпечує інформаційний простір даними щодо громадської думки з актуальних та соціально значущих питань розвитку регіонів та цільових груп. Особливо це важливо при розробці стратегічних питань управління територіальними спільнотами і в ході виборчих кампаній як елемента демократизації суспільства. Поширеною є теза, що «політичне життя сучасного суспільства неможливо уявити без масованих інформаційних кампаній. Легітимність влади формально стала визначатися довірою суспільства, залежною від ступеня прихильності громадської думки» [Плющ, 2010, с. 77]. Таким чином, затребуваність соціологічної інформації в умовах інформаційної демократії важко переоцінити. Слід вказати на той факт, що «на сьогоднішній день соціологічні звіти міцно утвердилися в багатьох європейських та

неєвропейських країнах як особливий жанр надання інформації про стан і зміни умов і якості життя» [Социальное..., 2008, с. 64]. Соціологічне вивчення громадської думки забезпечує, по-перше, ідентифікацію соціальних проблем і, по-друге, інформаційне забезпечення процесу рішення соціальних проблем, у т. ч. на місцевому рівні. В регіонах України споживачами соціологічної інформації, окрім органів влади та управління, громадських організацій, мас-медіа, населення в цілому, стають ресурсні центри розвитку громад. Останні діють на регіональному рівні як механізм роботи з громадою за підтримки з боку влади [Управління..., 2010, с. 437-443]. Відзначимо ще один момент. Виборні кампанії загострюють в регіонах дискусії про те, які перетворення в соціальній сфері слід зробити, адже стійко вкоренилася думка, що основна зміна має торкнутися інститутів реформування соціальної сфери, підвищення готовності влади та суб'єктів соціальної політики до модернізації регіонального співтовариства [Чирикова, 2011, с. 89-111]. Соціологічні дослідження також активно використовуються з метою визначення результативності інформаційної політики органів влади [Мамонов, 2011, с. 26-32]. В нагоді стає і соціологічне вивчення реальних і бажаних соціальних змін в громаді, громадська думка про ті чи інші форми колективної поведінки.

Особливе дослідницьке поле – соціологічний аналіз впливу громадськості на владу. Механізми, технології взаємин між населенням і владою на основі принципів відкритості, прозорості прийняття рішень в інтересах соціуму, а не владної бюрократії, до кінця не вивчені. На думку В. Степаненко, задіяти у формат «участі громадян у прийнятті рішень» нову пострадянську владу в Україні змушують щонайменше три об'єктивних обставини, а саме: «1) виснаження ресурсів (економічних, політичних, психологічних) і можливостей (насамперед ідеологічно-пропагандистських) для владного маневрування в режимі традиційної закритої політики, 2) тенденції розвитку державної політики як «закритого акціонерного підприємства» для обраних і небагатьох стали загрозливими для безпеки існування більшості не інкорпорованих у владу громадян; 3) глобальні демократичні впливи і політичний тиск країн західних демократій на пострадянську владу щодо розширення поля політичної участі та боротьби з корупцією, а також світова криза традиційних форм представницької демократії ...» [Соціологічне..., 2005, с. 22–23].

Громадська думка визначається як «продукт оцінного осмислення дійсності, що відображає уявлення про актуальні, злободенні проблеми соціально-економічного, соціально-політичного і духовного порядку, що тривожать і хвилюють людей» [Тезаурус..., 2009, с. 85]. Основними стадіями формування і функціонування громадської думки вважаються такі: народження; досягнення певного ступеня розвитку; припинення або реалізація в конкретних проявах життя [Тезаурус..., 2009, с. 90]. Традиційно до функцій громадської думки відносять експресивну, консультативну, директивну. До цього переліку можна додати інтеграційну функцію, яку теж виконує інститут громадської думки і яка актуалізується за умов кризового суспільства. Науковці зазначають, що система соціальних зв'язків в кризі особливо потребує солідарності [Cusset, 2009, р. 5-21]. Разом з тим солідаризація може проходити як спонтанно, так і цілеспрямовано, що неминуче позначається на характеристиках колективних соціальних дій, ініційованих громадськістю. Розвиток нових форм соціальних протестів, у т.ч. колективних, призвело до переосмислення теорії соціальних рухів в XXI ст. [Ryan, 2006, р. 169-176]. Разом з тим недостатньо вивченим питанням залишається вплив громадської думки на колективні соціальні дії.

Мета даної статті – виявити роль громадської думки в розгортанні колективних соціальних дій в умовах демократичних перетворень.

Механізм формування громадської думки включає низку етапів: 1) сприйняття інформації (об'єктивної, суб'єктивної, тенденційною і т. ін.) на рівні окремих людей; 2) висновки та оцінки індивідуума – на основі наявних знань, досвіду, вміння аналізувати, рівня інформованості; 3) обмін наявною інформацією, висновками, дискусії з іншими людьми; 4) на цій основі формування певної думки невеликої групи людей; 5) обмін між невеликими групами і формування думки соціального прошарку; 6) виникнення загальнонародної думки» [Тезаурус..., 2009, с. 89]. Інституціоналізація громадської думки може проходити одночасно з розгортанням ініційованих нею колективних дій і поширенням маніпулятивних впливів на громадськість. Характерною рисою інформаційної демократії в наш час є активізація в інформаційному просторі, особливо на публічній електоральній сцені, аналітиків і фахівців з опитувань громадської думки, серед яких все помітнішими стають технологи виборчих кампаній у т.ч. полстери. За умови зниження наукової об'єктивності, домінування прагматичної мотивації, політичної і мас-медійної кон'юнктури

масові опитування громадської думки не стають елементом інформаційної демократії. Між тим соціологічна інформація, яка безперешкодно функціонує в інформаційному просторі, може стати протидією політичній і соціальній маніпуляції (особливо це стосується різноманітних рейтингів). В наші дні потужним засобом політичного маніпулювання стає політична пропаганда. Вона відіграє особливу роль у формуванні громадської думки, сприяє зміні поглядів, установок, політичного мислення і поведінки громадян. При цьому «... політичні маніпуляції можуть мати як негативне, так і позитивне значення для суспільства (наприклад, вплив на маси для підняття рівня політичної участі, активності тощо). Використання методів політичної пропаганди в процесі формування та впровадження іміджу політичних акторів значною мірою підвищує їх шанси на успіх і громадське визнання» [Мельникова, 2010, с. 51]. Соціологічна інформація, яка безперешкодно функціонує в інформаційному просторі, може стати протидією соціальній і політичній маніпуляції і сприяти розвитку колективних соціальних дій по захисту прав і свобод певних соціальних груп. Разом з тим дослідження свідчать, що розвиток сучасних інформаційних технологій призводить до зміни структури психіки і формування нового психотипу людини, здатного чинити опір маніпуляції і оцінювати реальні зміни у своєму житті і в навколишньому світі [Пронин, 2013, с. 151-161].

Підвищення рівня «медіатизація» політики і використання державною владою та ЗМІ технологій маніпуляції мають небезпеку перетворення громадян з безпосереднього джерела влади в керовану в певному руслі масу людей. Це може стати передумовою «... утворення медіакратичної форми політичного режиму натомість демократичного, коли контроль над інформаційними обмінами в політичному просторі належить правлячій еліті, а інтереси громадськості ігноруються. Це призводить до втрати довіри громадян до державної влади і, як наслідок, створюється загроза дестабілізації всієї політичної системи в цілому. За цих умов актуалізується феномен публічності політики, здійснюваної органами державної влади щодо соціально значущих питань» [Кокшарова, 2009, с. 64]. А публічна політика так чи інакше спирається на громадянські практики, тобто громадську думку і громадську активність, які є елементами демократичного процесу. Слід наголосити, що «суб'єктами громадянських практик можуть бути як індивіди, так і групи, оскільки громадянська

активність структурується за формами залученості, залежно від яких доцільним є індивідуальне чи колективне обстоювання власних інтересів» [Резнік, 2011, с. 53-54], тобто, відповідно, індивідуальні чи колективні соціальні дії. На шляху ефективної взаємодії громадської думки і колективних соціальних дій можуть стояти особливості сприйняття громадської думки, властиві некомпетентним споживачам соціологічної інформації. Є. Головаха до них відносить такі: 1) буквральність сприйняття (призводить до того, що вербально виражені судження сприймаються так такі, які спонукають до дії); 2) однозначність (сприйняття дійсності без допущення амбівалентності, подвійності, взаємного виключення позицій); 3) емоційна вибірковість сприйняття соціологічної інформації, яка призводить до селективного її сприйняття; 4) тенденційність інтерпретації даних соціологічних досліджень, що веде до спотворення соціологічної інформації [Общественное..., 2012, с. 14-16].

За умов системної соціально-економічної кризи, яку наразі переживають країни світу, громадськість через колективні соціальні дії прагне вирішити передусім проблеми виживання, громадська думка концентрується навколо питань соціальної політики. Чого очікує населення від владних структур, які реалізують державну соціальну політику? Ці очікування значною мірою детермінуються ціннісними моментами. Результати порівняльного дослідження запитів жителів європейських країн на державну соціальну підтримку показують, що «звернення людей за державної соціальної підтримкою має два різних ціннісних джерела – особистий і той, що визначається інтересами оточуючих. Відповідальність на державу здебільшого покладають ті, хто своє особисте життя розбудовує в розрахунку на підтримку з боку соціального оточення (цінності збереження), а також ті, кого хвилює доля інших людей, хто вважає необхідним надання їм державної підтримки (цінності Турботи). Так само два ціннісних джерела має і стриманість людини в запитах на соціальну підтримку держави. Зменшувати відповідальність держави за соціальну підтримку населення схильні ті, хто більше розраховує на свої власні сили (і цінності відкритості до змін), і ті, хто більшою мірою націлений на власне благополуччя (і прихильний цінностям Самоствердження), а тому не хоче, щоб ресурси, на які він може претендувати, передавалися іншим» [Грязнова, 2012, с. 30]. Ціннісні підвалини громадської думки проявляються в оцінках соціальної

справедливості і впливають на громадську підтримку тих чи інших колективних соціальних дій.

Описати взаємозв'язок громадської думки і колективних соціальних дій можна, на наш погляд, за допомогою таких ознак:

1. Соціальна потреба в колективних соціальних діях.
2. Легітимність колективних соціальних дій в суспільній свідомості.
3. Інформованість різних соціальних груп про конкретні колективні соціальні дії.
4. Технології впливу громадської думки на розгортання конкретної колективної соціальної дії.
5. Наявність / відсутність маніпулювання громадською думкою про конкретні колективні соціальні дії.

Висновок. Колективні соціальні дії, що спираються на інституційну підтримку (в т. ч. від органів влади і управління), «мають у своєму розпорядженні адміністративні, фінансові, матеріальні ресурси» [Скобелина, 2010, с. 131]. Ці ресурси часто активно використовуються для формування громадської думки про колективні соціальні дії або про проблеми, що викликали дану колективну ініціативу. Експансія колективних соціальних дій в сучасному світі актуалізує дослідження, пов'язані з конкретизацією ролі громадської думки в цьому процесі.

У подальшому доцільним може стати вивчення впливу громадської думки на конкретні види, форми колективної поведінки, як інституціоналізовані, так і ті, що мають тимчасовий або навіть разовий характер.

Д ж е р е л а:

Грязнова О. С., Магун В. С. Запросы жителей европейских стран на государственную социальную поддержку и их базовые ценности // SPERO. – 2012. – Осень-Зима. – № 17.

Кокшарова А. Политическая коммуникация как фактор публичной политики // Власть. – 2009. – № 7.

Мамонов М. В. Информационная политика и изменение общественного мнения // Полис. – 2011. – № 5.

Мельникова Т. Пропаганда как технология политического манипулирования // Власть, 2010. – № 8.

Общественное мнение и массовые опросы / под ред. Н.В. Паниной и Е.И. Головахи. – 3-е изд., доп. – Киев : Институт социологии НАН Украины, 2012.

Плющ А. Н. Об информационном влиянии политических субъектов на электорат // Социологические исследования. – 2010. – № 1.

Пронин Е. И., Пронина Е. Е. Медиапсихология: новейшие информационные технологии и феномен человека // Общественные науки и современность, 2013. – № 2.

Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві: досвід теоретико-прикладного дослідження // Соціальні виміри суспільства: збірник наукових праць. – Вип. 3 (14). – Київ : Інститут соціології НАН України, 2011.

Скобелина Н. А. Институционализация современных общественных движений: региональный аспект // Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология. – 2010. – № 3.

Социальное неравенство. Изменения в социальной структуре: европейская перспектива / под ред. В. Воронкова, М. Соколова; пер. с нем. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2008.

Соціологічне знання та влада: суперечливі взаємовідносини соціологічних досліджень і політичної практики. – Київ : ВД «Стилос»; ПЦ «Фоліант», 2005.

Судоргин О. Новая роль информационного пространства в XXI веке // Власть. – 2009. – № 1.

Тезаурус социологии: темат. слов.-справ. / под ред. Ж. Т. Тощенко. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2009.

Управління людським та соціальним розвитком у регіонах України: моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, Л.В. Шаульська та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-ті. – Донецьк : 2010.

Чурикова А. Е. Региональная социальная политика: акторы и мотивация // Мир России. – 2011. – Т. 20. – № 4.

Cusset P. Y. Le lien social en crise? // Futuribles. – P., 2009. – № 348.

Diamond L. The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World. – New York : Holt Paperbacks, 2009.

Ryan L. Rethinking social movement theories in the twenty-first century // Sociology. – Cambridge : 2006. – Vol. 40. – № 1.

O. Khyzhniak. Public opinion and the deployment of collective social action in the context of democratic change.

The article defines the role of public opinion in the deployment of collective social action. It is shown that democracy is inherently involves not only the functioning of public opinion, but also its institutionalization. This provides a real impact on public social life through collective social action, initiated and supported at the level of public opinion. Signs by which to study the relationship of public opinion and collective social action have been shown.

Keywords: public opinion, collective social action, democracy.